

„Wyzionął ducha” czy raczej „przekazał Ducha”? Śmierć Jezusa i dar Parakleta w J 19,30¹

Tytuł opublikowanego niedawno artykułu naukowego ks. prof. Mirosława Wróbla z KUL-u zawiera słowa – jeśli niezupełnie nowatorskie, to bez wątpienia rzadko spotykane – które interpretują akt wydania z siebie ducha przez Jezusa na Kalwarii jako moment udzielenia Ducha Świętego w darze dla wierzących, zgromadzonych u stóp krzyża². Nie brakuje egzegetów interpretujących to wydarzenie w podobny sposób³. Inni uczeni widzą natomiast w tym epizodzie raczej

¹ Niniejszy tekst stanowi przekład artykułu napisanego w języku włoskim: “*Spirò*” o piuttosto “*consegnò lo Spirito*”? *La morte di Gesù e il dono del Paràclito presentati in Gv 19,30*, *Studia Elbląskie* 19 (2018), s. 291–298.

² M.S. WRÓBEL, „*I skłoniwszy głowę, przekazał Ducha*” (J 19,30). *Duch Święty jako Dar umieniającego Pana*, w: M. SZMAJDIŃSKI (red.), *Gloriam praecedat humilitas (Prz 15,33)*. *Księga pamiątkowa dla Księdza Profesora Antoniego Troniny w 70. rocznicę urodzin*, Częstochowa 2015, s. 859–870.

³ Wśród nich np. E.C. HOSKYNs, *The Fourth Gospel. Edited and Completed by Francis Noel Davey*, London 1947², s. 532; J. MATEOS, J. BARRETO, *El Evangelio de Juan. Analisis lingüístico y comentario exegetico*, Madrid 1982², s. 824; J. KUDASIEWICZ, *Testament Jezusa (J 19,25-27)*. *Nowe trendy interpretacyjne*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 37 (1990) 1,

„Wyzionął ducha” czy raczej „przekazał Ducha”?

proleptyczną, symboliczną zapowiedź daru Ducha, udzielonego realnie Apostołom jednak dopiero po zmartwychwstaniu (por. J 20,19-22)⁴. I w końcu, większość przekładów współczesnych – nie stosując wyrażenia „przekazał Ducha” – interpretuje ten akt jako zwykłe wyzionięcie ducha (ludzkiego) przez Jezusa, będące znakiem prawdziwej i realnej śmierci Syna Człowieczego i/lub ewentualnie jako przekazanie swojego ducha w ręce Boga Ojca (por. Łk 23,46)⁵.

s. 51; P. LÉTOURNEAU, *Le double don de l'Esprit et la Christologie du quatrième évangile*, Science et Esprit 44 (1992) 3, s. 281–306; J. SWETNAM, *Bestowal of the Spirit in the Fourth Gospel*, *Biblica* 74 (1993) 4, s. 563–567, 571–574; J.P. HEIL, *Blood and Water. The Death and Resurrection of Jesus in John 18-21*, Catholic Biblical Quarterly Monograph Series 27, Washington DC 1995, s. 102–103; F.J. MOLONEY, *The Gospel of John*, Sacra Pagina Series 4, Collegeville MN 1998, s. 508–509; J.H. NEYREY, *The Gospel of John*, Cambridge 2007, s. 311; S. GRASSO, *Il Vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*, Roma 2008, s. 739; S. MĘDALA, *Ewangelia według świętego Jana. Rozdziały 13–21*, Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament 4, Częstochowa 2010, s. 248. Podobnie – choć z pewną ostrożnością – interpretują J 19,30 również następujący egzegeci: J. MCPOLIN, *John*, New Testament Message 6, Wilmington DE 1979, s. 249; R.A. CULPEPPER, *The Gospel and Letters of John*, Interpreting Biblical Texts 9, Nashville 1998, s. 236; J. BEUTLER, *Das Johannesevangelium. Kommentar*, Freiburg im Breisgau – Basel – Wien 2013, s. 506. Spośród współczesnych przekładów godnym uwagi jest oficjalne tłumaczenie Biblii Konferencji Episkopatu Włoch (CEI 2008), gdzie – w odróżnieniu do jego wydania z roku 1974 („spirò” = „wyzionął [ducha]”) – przetłumaczono greckie sformułowanie *παρέδωκεν τὸ πνεῦμα* dosłownie, czyli wyrażeniem „consegnò lo spirito” = „przekazał ducha” (choć termin „duch” został jednak napisany majuskułą).

⁴ Por. R.E. BROWN, *The Gospel According to John (XIII-XXI)*, Anchor Bible 29A, Garden City NY 1970, s. 931; J.A. GRASSI, *The Role of Jesus' Mother in John's Gospel. A Reappraisal*, Catholic Biblical Quarterly 48 (1986) 1, s. 75; G.M. BURGE, *John. From Biblical Text... to Contemporary Life*, The NIV Application Commentary 4, Grand Rapids MI 2000, s. 530; R. FABRIS, *Giovanni. Traduzione e commento. Seconda edizione riveduta e ampliata*, Commenti Biblici, Roma 2003, s. 743; J. KRĘCIDŁO, *Duch Święty i Jezus w Ewangelii świętego Jana. Funkcja pneumatologii w chrystologicznej strukturze czwartej Ewangelii*, Series Biblica Paulina 2, Częstochowa 2006, s. 347–358; X. LÉON-DUFOUR, *Lettura dell'Evangelo secondo Giovanni*, Milano 2007², s. 1122; Lindars, Bernard, Barrett, Mastin, Forsch, Hartmann, Mollat i Segalla zacytowani w: M. LÀCONI, *La morte di Gesù nel Quarto Vangelo (Gv 19,17-37)*, w: G. BOGGIO i in. (red.), *Gesù e la sua morte. Atti della XXVII Settimana Biblica*, Atti della Settimana Biblica 27, Brescia 1984, s. 102 p. 21–22; itd.

⁵ Por. np. San Paolo Edizione (IEP), La Nuova Diodati (LND) i La Sacra Bibbia Nuova Riveduta (NRV): „rese lo spirito”; King James Version (KJV), The New American Standard Bible (NASB) (NAS [1977] and NAU [1995]), The New Jerusalem Bible (NJB), The New International Version (NIV), New English Translation

Zgadając się w pełni z tym, co opisał ks. prof. Wróbel (i nie zamierzając powtarzać treści jego studium, które jest do dyspozycji Czytelnika)⁶, chcę odnieść się do niektórych idei obecnych w J 19,28-30, zwłaszcza tych, które nie zostały rozwinięte przez polskiego egzegetę. Jednocześnie już teraz odpowiadam na pytanie postawione w tytule niniejszego studium, opowiadając się za interpretacją: „przekazał Ducha”. Poniżej uzasadnienie tej opinii.

1. Kilka filologicznych spostrzeżeń dotyczących J 19,28-30

Narracja opisująca ostatnie momenty ziemskiego życia Jezusa dzieli się na trzy części: w pierwszej Jezus stwierdza, że wszystko już się dokonało, z wyjątkiem słowa Pisma mówiącego o pragnieniu (J 19,28); w drugiej podają Mu do picia ocet (J 19,29); w trzeciej, po wypowiedzeniu słów „wykonało się”, Jezus skłania głowę i umiera (J 19,30).

Należy wyjaśnić niektóre pojęcia i wyrażenia:

- 1) Μετά τοῦτο („po tym”). W odróżnieniu od zwrotu μετὰ ταῦτα („po tych [sprawach / rzeczach / słowach]”), μετὰ τοῦτο wskazuje na *ściśle związek chronologiczny* określonego wydarzenia w stosunku do tego, które je po-

(NET): „he gave up his spirit”; The German Einheitsübersetzung der Heiligen Schrift (EIN): „er ... gab seinen Geist auf”; French Bible de Jérusalem (FBJ), French Traduction Œcuménique de la Bible (TOB): „il remit l’esprit”; Biblia Tysiąclecia wyd. 1 (BT1) i Biblia Nowego Świata (Świadków Jehowy): „wyzionął ducha”; Biblia Tysiąclecia wyd. 4 i 5 (BT4 e BT5), Biblia Paulistów, Biblia Poznańska, Biblia Pierwszego Kościoła, Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne, Biblia Ekumeniczna, Biblia Gedeonitów, Przekład Jakuba Wujka, Przekład Odzyskiwania: „oddał ducha”. Do tłumaczeń dołączają niektórzy egzegeci, jak np.: R. BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament*, Band 2, Göttingen 1986²¹, s. 523 p. 1; P.F. ELLIS, *The Genius of John. A Composition-Critical Commentary on the Fourth Gospel*, Liturgical Press, Collegeville MN 1984, s. 273; R. KY SAR, *John*, Augsburg Commentary on the New Testament 4, Minneapolis MN 1986, s. 290; G.R. BEASLEY-MURRAY, *John*, Word Biblical Commentary 36, Nashville TN 1999², s. 357 i wielu innych.

⁶ Zacytowany powyżej artykuł ks. prof. Wróbla dzieli się na trzy części: 1) Jezus jako Dawca; 2) Duch Święty jako Dar; 3) uczniowie jako adresaci tego Daru. Dokonawszy przeglądu różnych zagadnień pneumatologicznych, obecnych w czwartej Ewangelii, autor dochodzi do wniosku, że obietnica posłania Parakleta została zrealizowana dokładnie w momencie śmierci Zbawiciela.

„Wyzionął ducha” czy raczej „przekazał Ducha”?

przedza⁷, co podkreśla silny związek istniejący między epizodem opisanym w J 19,28-30 i sceną „testamentu z krzyża” (J 19,24h-27).

- 2) ἤδη πάντα τετέλεσται („już wszystko zostało dokonane”). Tu przysłówki ἤδη, w kontekście μετὰ τοῦτο, może być tłumaczony „natychmiast po tym”, „bezpośrednio po”, a niekoniecznie tylko jako „już”⁸. Również czasownik τετέλεσται niniejszego zdania „związany jest (...) w sposób naturalny z 19,25-27, początkiem nowego ludu zrodzonego przez Jezusa z wysokości krzyża”⁹.
- 3) ἵνα τελειωθῆ ἡ γραφή („aby Pismo zostało spełnione / spełniło się”). Zawyczaj zdanie to łączone jest z kolejnymi słowami, czyli λέγει·διψῶ (J 19,28)¹⁰, jak w J 19,31 (pierwsze ἵνα). Czasami jednak bywa ono in-

⁷ Por. R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium. III Teil. Kommentar zu Kap. 13-21*, Herders theologische Kommentar zum Neuen Testament 4 / 3, Freiburg – Basel – Wien 1975, s. 329; S. GRASSO, *Giovanni*, s. 736: „meta touto (...) non segnala solo una successione di quadri narrativi, ma stabilisce un raccordo tra loro” (w odniesieniu do J 19,28a).

⁸ Por. F. MONTANARI, *Vocabolario della lingua greca*, Torino 1995, s. 877: „ἤδη: μετὰ τοῦτ’ἤ. subito dopo di ciò”; H.G. LIDDELL, R. SCOTT, H.S. JONES, R. MCKENZIE, *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, Oxford NY 1996, s. 764: „ἤδη: “forthwith; immediately [§ 2] (...) of logical proximity [§ 4]”; W. BAUER, F.W. DANKER, W.F. ARNDT, F.W. GINGRICH, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago – London 2000³, s. 434: „ἤδη: marker of logical proximity and immediateness, in fact”; J.H. MOULTON, G. MILLIGAN, *The Vocabulary of the Greek Testament. Illustrated from the Papyri and Other Non-Literary Sources*, Peabody MA 1997, s. 278: „ἤδη: For the idea of «logical proximity and immediateness» (...) which underlies this word”; Z. ABRAMOWICZÓWNA (red.), *Słownik grecko-polski*, t. 2, Warszawa 1960, s. 411 § 4: „ἤδη: o logicznej bliskości, właśnie”; H.N. RIDDERBOS, *The Gospel of John. A Theological Commentary*, Grand Rapids MI 1997, s. 616 p. 159: „ἤδη (...) carries the meaning «now already». The phrase μετὰ τοῦτο also points in this direction”.

⁹ C. MARIANO, *Tetelestai. Il significato della morte di Gesù alla luce del compimento della Scrittura in Gv 19,16b-37*, Quaderni della Rivista di scienze religiose 14, Edizioni Viverein, Monopoli 2010, s. 138. Ze swej strony F.O. PARKER, *Is the Subject of τετέλεσται in John 19,30 “It” or “All Things”?*, *Biblica* 96 (2015) 2, s. 222–244 – łącząc J 19,28 z J 19,30 – dochodzi do wniosku, że podmiot τετέλεσται w J 19,30 jest ten sam co w J 19,28, czyli „πάντα”, a zatem „męka Jezusa”, połączona z tematami: „godzina”, „kielich”, „Pascha” i „nowe stworzenie”. Autor odrzuca liczne hipotezy, które też analizuje i wylicza (πάντα jako: misja powierzona Mu przez Ojca, wypełnienie prorocत्व mesjańskich, prorocтва dotyczące „pragnę”, miłość Jezusa do swoich uczniów spełniona na krzyżu, czyny / słowa / znaki Jezusa).

¹⁰ Por. J. ZUMSTEIN, *Johannes 19,25-27*, *Zeitschrift für Theologie und Kirche* 94 (1997) 2, s. 145; J. BEUTLER, *Der Gebrauch von “Schrift” im Johannesevangelium*, w: TENZE,

terpretowane w odniesieniu do kontekstu je poprzedzającego (μετὰ τοῦτο εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤδη πάντα τετέλεσται – J 19,28), włączając scenę ukazaną w J 19,24h-27¹¹. Niewykluczone, że pod uwagę mogą być brane obie możliwości¹².

- 4) λέγει διψῶ (...) ἔλαβεν τὸ ὄξος („mówi: «Pragnę» [...] wziął ocet”). Ocet został podany do ust Jezusa przy pomocy hizopu (σπόγγον οὖν μεστὸν τοῦ ὄξους ὑσσώπω περιθέντες προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι – J 19,29). Trudno jest wyjaśnić jego techniczną / praktyczną rolę w „podniesieniu” gąbki i utrzymaniu jej ciężaru, jako że hizop jest krzewem osiagającym zaledwie ok. metr wysokości, mający pień względnie szeroki oraz gałęzie z liśćmi i kwiatami niezwykle chłonnymi, dzięki czemu bardzo jest on przydatny do pokropienia¹³. Zazwyczaj Janowe wspomnienie hizopu bywa interpretowane jako nawiązanie ewangelisty do idei baranka paschalnego, którego krwią kropiono próg i oba odrzwia domów Izraelitów w Egipcie (Wj 12,22). W ten sposób czwarty ewangelista osiąga efekt literackiej inkluzji między J 19,29 i J 1,29.36 („Oto Baranek Boży”) i może „zaprezentować śmierć Jezusa jako spełnienie ofiary Baranka paschalnego”¹⁴. Pragnienie Jezusa i Jego akt picia ma zatem walor realny i jednocześnie symboliczny:

Studien zu den johanneischen Schriften, Stuttgarter biblische Aufsatzbände 25, Stuttgart 1998, s. 303.

¹¹ Por. G. BAMPFYLDE, *John XIX 28. A Case for a different translation*, *Novum Testamentum* 11 (1969) 4, s. 247–260, zacytowany w: C. MARIANO, *Tetelestai*, s. 173–175; Abbott zacytowany w: J.H. BERNARD, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to St. John*, *International Critical Commentary* 63, t. II, Edinburgh 1928, s. 638, p. 1.

¹² R.E. BROWN, *The Gospel According to John*, s. 908: „Perhaps the two possibilities should not be sharply separated”.

¹³ Por. Kpł 14,4–7; Lb 19,18. Por. D. FELSCH, *Die Feste im Johannesevangelium*, *Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament* 2. Reihe 308, Tübingen 2011, s. 258, który odnosi się do dzieł Zohary, Schlund, Menken i Klauk. Próbę uczynienia lektury tego tekstu bardziej zrozumiałą dostrzega się w wariacie zachowanym w manuskrypcie nr 476 z XI wieku: ὑσσῶ = „oszczepem (po łacinie *pilum*)”, zasugerowanym przez Camerarius’a, a uznawanym wręcz za wersję oryginalną przez Tischendorfa, Dalmana, Blassa, Lagrange’a, Bernarda, Fielda, Moultona – Milligana, Goodspeeda i Dodda.

¹⁴ C. MARIANO, *Tetelestai*, s. 202. Por. C.K. BARRETT, *The Gospel According to St. John. An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*, London 1955, s. 460; B. LINDARS, *The Gospel of John*, *The New Century Bible Commentary*, Grand Rapids MI – London 1981, s. 581; R.E. BROWN, *The Death of the Messiah. From Gethsemane to the Grave. A Commentary on the Passion Narratives in the Four Gospels*,

„Wyzionął ducha” czy raczej „przekazał Ducha”?

- wypełnia Pismo (Ps 22[21],16; 42[41],2-3; 63[62],2; 69[68],22)¹⁵;
- przywołuje ideę kielicha (J 18,9)¹⁶;
- symbolizuje misję, którą powierzył Mu Ojciec: jeśli sam Jezus stwierdza „Moim pokarmem jest wypełnić wolę Tego, który Mnie posłał, i wykonać Jego dzieło” (J 4,34), to dlaczego nie uznać / rozpoznać „zbawczej woli” Ojca i Syna również w obrazie „picia”? Rzeczywiście, „(fizyczne) pragnienie Jezusa [*sete*] wyraża Jego usilną wolę / pragnienie [*desiderio*] zbawienia ludzi”¹⁷.

5) κλίνας τὴν κεφαλὴν („skłoniwszy głowę”). Strona czynna imiesłowu κλίνας, podkreślając fakt, że głowa Jezusa nie opadła bezwładnie, ale została przez Niego świadomie skłoniąca, wpisuje się – według niektórych uczonych – w silnie obecny w czwartej Ewangelii temat „suwerenności Jezusa”¹⁸. Faktycznie, imiesłów εἰδῶς (J 19,28) i słowa zawarte w J 19,28-30 prezentują aktywność Jezusa jako całkowicie świadomego do samego końca. Inni natomiast zinterpretowali akt skłonięcia głowy jako gest posiadający znamiona zaśnięcia. Śmierć Jezusa byłaby wówczas opowiedziana w sposób kontrastujący z opisem tak dramatycznym, jaki spotykamy w Mt 27,51-53¹⁹. Jeszcze

t. 2, Doubleday, New York – London – Toronto – Sydney – Auckland 1994, s. 1075–1077; S. GRASSO, *Giovanni*, s. 738; H. WITCZYK, *Historia w ewangelicznych świadectwach o Męce i Śmierci Jezusa*, w: J. KUDASIEWICZ, H. WITCZYK (red.), *Jezus i Ewangelie w ogniu dyskusji. Od H. Reimarus do T. Polaka*, Biblioteka „Verbum Vitae” 2, Kielce 2011, s. 268. W sposób całkowicie niespodziewany stwierdza natomiast H.N. RIDDERBOS, *John*, s. 617 p. 166: „It is by no means certain that the Fourth Gospel thinks of Jesus as the Passover lamb”.

¹⁵ Por. C. MARIANO, *Tetelestai*, s. 175–184.

¹⁶ Por. M.-A. CHEVALLIER, *La fondation de “l’Église” dans le quatrième Évangile: Jn 19,25-30*, *Études théologiques et religieuses* 58 (1983) 3, s. 349–350; F.J. MOLONEY, *John*, s. 504; J.P. HEIL, *Blood and Water*, s. 100. J. ONISZCZUK, *La Passione del Signore secondo Giovanni*, *Retorica biblica* 15, Bologna 2011, s. 38 łączy J 18,11 z J 19,28, opierając się na temacie *daru* (zob. również *tamże*, s. 192–193).

¹⁷ I. de la Potterie zacytowany w: C. MARIANO, *Tetelestai*, s. 203; R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, s. 331.

¹⁸ M. LÀCONI, *La morte di Gesù*, s. 99 p. 8, idąc za de la Potterie, przytacza Cyryla z Aleksandrii, Jana Chryzostoma, Atanazego, Ammoniusza, Augustyna i Tomasz z Akwinu jako komentatorów podtrzymujących tę opinię. Rzeczywiście, można byłoby tu oczekiwać zwrotu πεσὼν ἢ κεφαλῇ („opadłszy [Mu] głowa” w sensie „gdy opadła [Mu] głowa”).

¹⁹ Por. Haenchen i Van den Bussche, zacytowani w: M. LÀCONI, *La morte di Gesù*, s. 99 p. 7; R.E. BROWN, *The Gospel According to John*, s. 910: „going to sleep rather

inna interpretacja mówi: „Jn. means here to imply that Jesus in death rested His head on the bosom of the Father”²⁰.

- 6) παρέδωκεν τὸ πνεῦμα („przekazał Ducha”). Należy podkreślić, że nie spotyka się w starożytności wyrażenia „przekazać Ducha” – ani w formie greckiej παραδίδομι τὸ πνεῦμα, ani w łacińskiej *tradere spiritum* – jako użytego / wypowiedzianego w kontekście czyjejkolwiek śmierci. Istnieją inne wyrażenia, na określenie tego aktu. Również Ewangelie Synoptyczne posługują się odmiennymi zwrotami: Mk 15,37 i Łk 23,46 – ἐξέπνευσεν („wydmuchnął / wyzionął ducha”); Mt 27,50 – ἀφῆκεν τὸ πνεῦμα („odpuścił ducha”). Św. Jan zatem – dla opisu śmierci Jezusa – zastosował sformułowanie, które śmiało można określić mianem neologizmu: jest to wyrażenie zupełnie nowe, oryginalne, przez niego samego utworzone. Chce on w związku z tym podkreślić fakt zaistnienia czegoś niezwykłego, a treść tych słów sugeruje konkretnie, iż ostatnie tchnienie Jezusa oznacza dar Ducha²¹. Rzeczywiście,

podczas gdy sformułowania synoptyków, również poza kontekstem, nie mogą oznaczać czegokolwiek innego, jak tylko czyjąś śmierć, wyrażenie użyte przez św. Jana – gdyby tak chciało się zapomnieć na chwilę jego lokalizację – absolutnie nie mogłoby mieć tego sensu [czyli mówić o śmierci], lecz tylko i wyłącznie wskazywałoby na jakiś „dar ducha”²².

2. Pragnienie Jezusa (J 19,28-30a)

Narracja, która mówi o ostatnich momentach życia Jezusa (J 19,28-30) ściśle łączy się z tekstem, który go poprzedza – tym, który zawiera testament wypowiedziany przez Pana z wysokości krzyża (J 19,24h-27)²³. Dzieje się tak z dwóch powodów: po pierwsze, ponieważ wstępne słowa mają charakter

than (...) a death agony” (w odniesieniu do Augustyna, Loisy i Brauna); S. GRASSO, *Giovanni*, s. 739 p. 29.

²⁰ J.H. BERNARD, *A Critical and Exegetical Commentary*, s. 641, który nawiązuje do Abbott’a.

²¹ POR. I. DE LA POTTERIE, *La passion de Jésus selon l'évangile de Jean. Texte et Esprit*, Lire la Bible 73, Paris 1986, s. 179.

²² M. LACONI, *La morte di Gesù*, s. 100–101.

²³ POR. M. DE GOEDT, *Un Schème de Révélation dans le Quatrième Évangile*, *New Testament Studies* 8 (1962), s. 148; I. DE LA POTTERIE, „*Et à partir de cette heure*,

„Wyzionął ducha” czy raczej „przekazał Ducha”?

retrospektywny, patrząc na poprzedzający je epizod (μετὰ τοῦτο / ἤδη πάντα τετέλεσται – J 19,28); po drugie, ponieważ dalszy opis wprowadzony jest jako spełnienie tego, czego jeszcze brakuje „spełnieniu się Pisma” (ἵνα τελειωθῆ ἡ γραφή – J 19,28). Treść J 19,28-30 znajduje się zatem pomiędzy dwoma τετέλεσται, które tworzą inkluzję: jedno odnosi się do słów, które Jezus skierował do swej Matki oraz umiłowanego ucznia w J 19,24h-27, drugie dotyczy pragnienia Jezusa i skosztowania przez Niego octu, o czym mówi J 19,28-30.

Tu ewangelista podkreśla świadomość Jezusa (εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς): On wie, że – z jednej strony – Jego misja została już spełniona (ὅτι ἤδη πάντα τετέλεσται), ale z drugiej – brakuje jeszcze aktualizacji słowa Pisma (ἵνα τελειωθῆ ἡ γραφή) dotyczącego „pragnienia” (ἀέγει·διψῶ). Czytelnika Ewangelii uderza waga przywiązana do czasownika „pragnę” jako słowa Pisma, które jeszcze musi się spełnić. Wydaje się jednocześnie być niewystarczającym traktowanie terminu διψῶ jako wyrażającego tylko i wyłącznie fizyczne pragnienie Umierającego; rola, jaką on pełni przez fakt bycia umieszczonym pomiędzy dwoma τετέλεσται, prowadzi do konkluzji, że dla ewangelisty – jak to często bywa w czwartej Ewangelii – jest on słowem, które należy rozumieć na dwóch poziomach. Kto mówi „pragnę”, zazwyczaj myśli o picciu; z kolei Jezus, mówiąc „pragnę”, nie tyle myśli o picciu, co o napojeniu; o daniu do picia komuś, kto pragnie. Gdy prosił Samarytankę, aby dała Mu pić, to tak naprawdę On sam chciał dać jej pić (J 4,7.10.14). Podobnie teraz, nie mówi o swym pragnieniu, jakby sam tylko chciał się napić, lecz czyni to w zupełnie innym celu (ἵνα): aby spełnić Pismo, które przewiduje jako misję Mesjasza dać się napić swojemu ludowi tej wody, która jest symbolem Ducha Świętego (J 7,37-39; por. Iz 12,3; 55,1; Ez 36,25-27). Chęć skosztowania octu oznacza również żywe pragnienie, podobne do tego, które wyraża osoba modląca się w Ps 62,2 (w Septuagincie występuje ten sam czasownik διψᾶω): Jezus gorąco pragnie dać do picia wodę Ducha Świętego²⁴.

3. Dar Ducha Świętego (J 19,30b)

Pragnienie Jezusa nie zostało zaspokojone wtedy, gdy skosztował odrobiny octu, ale dopiero wtedy, gdy skłonił głowę i umarł. Ten ostatni akt został

le Disciple l'accueillit dans son intimité” (Jn 19,27b), Marianum 42 (1980), s. 122–123; H.N. RIDDERBOS, *John*, s. 616; J. ONISZCZUK, *La Passione*, s. 181–197.

²⁴ Por. C. MARIANO, *Tetelestai*, s. 125 i p. 299.

wyrażony za pomocą zwrotu παρέδωκεν τὸ πνεῦμα (19,30e) – wyrażenia niespotykanego w literaturze greckiej na określenie aktu czyjejkolwiek śmierci, ale posiadającego inne znaczenie. Również tu zatem ewangelista używa sformułowania rozumianego na dwóch poziomach: wyzionać ducha i przekazać Ducha. Ponadto Jezusowy gest skłonięcia głowy (κλίνας τὴν κεφαλὴν) oznacza akt zwrócenia się do tych, którzy stali przed krzyżem, aby wylać na nich swego Ducha²⁵. W ten sposób realizują się słowa Jezusa wypowiedziane do Nikodema, dotyczące „narodzin z Ducha” (J 3,5): w J 19,30 Duch (por. J 3,5.6.8) udzielony jest dosłownie „z góry” (por. ἄνωθεν w J 3,3.7), czyli z „wysokości [krzyża]”, i uzdalnia uczniów do ponownych narodzin (J 3,5), do przyjęcia daru nowego życia, które wypływa ze zbawczej śmierci Mistrza.

Teraz spełnia się także zapowiedź z J 7,37-39: nawet jeśli Jezus jeszcze nie zmartwychwstał, to jest już jednak „wywyższony” na krzyżu, nadeszła zatem godzina udzielenia daru Ducha wierzącym. Warto zauważyć, że obietnica ta mówi o darze Ducha w kontekście *pragnienia*: „Jeśli ktoś jest spragniony (διψᾷ [jak διψῶ w J 19,28]) niech przyjdzie do Mnie i pije” (J 7,37). Udzielenie tego daru zostało jednak uzależnione od uwielbienia Jezusa („Duch nie był jeszcze dany, bo Jezus nie został jeszcze uwielbiony [ἐδοξάσθη]” – J 7,39b). Czasownik δοξάζω niekoniecznie musi w tym momencie stać na przeszkodzie. Nie ma bowiem wątpliwości, że fizyczne podwyższenie Jezusa na krzyżu – w perspektywie czwartego ewangelisty – oznacza również Jego uwielbienie: obydwa terminy (ὕψωθῆναι w J 3,14; 8,28; 12,32.34 i δοξασθῆναι w J 12,23; 13,31-32; 17,1.5) są ze sobą ściśle związane przez fakt męki / godziny / śmierci Jezusa. Nawet jeśli inny werset – J 12,16 – mógłby sugerować raczej zmartwychwstanie jako moment uwielbienia Jezusa (por. J 2,22), a także inne teksty, które mówią o Jego uwielbieniu niekoniecznie w bezpośrednim nawiązaniu do śmierci na Gólgocie (por. J 8,45; 12,28; 17,10) – wszystko to nie neguje faktu, iż już godzina krzyża jest momentem uwielbienia / wywyższenia Jezusa²⁶.

²⁵ Por. G. VAN BELLE, *Christology and Soteriology in the Fourth Gospel. The Conclusion to the Gospel of John Revisited*, w: TENŹE, J.G. VAN DER WATT, P. MARITZ (red.), *Theology and Christology in the Fourth Gospel*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 184, Leuven 2005, s. 447; H. WITCZYK, *Historia w ewangelicznych świadectwach*, s. 270. Warto zauważyć, że w Ewangeliach synoptycznych kobiety i znajomi Jezusa obserwują ukrzyżowanie „z daleka” (Mt 27,55; Mk 15,40; Łk 23,49).

²⁶ Por. M.-A. CHEVALLIER, *La fondation*, s. 351-352; J. BLANK, *Krisis: Untersuchungen zur johanneischen Christologie und Eschatologie*, Freiburg im Breisgau 1964, s. 269 p. 12: „the hour of the δοξασθῆναι is the hour of the passion, but the reverse: the hour of the passion is already the hour of the δοξασθῆναι”; J. ASHTON, *Understanding the Fo-*

„Wyzionął ducha” czy raczej „przekazał Ducha”?

Na potwierdzenie tego, o czym była mowa, za chwilę z boku Jezusa wypły- nie krew i woda (J 19,34) – strumienie nowego życia²⁷. W tym kontekście – pozostając w tradycji Janowej – wypada przytoczyć 1 J 5,7-8: „trzej dają świadectwo: Duch, woda i krew, a ci trzej w jedno się łączą”²⁸. Przebicie boku Chrystusa jest niewątpliwie argumentem przeciw doketyzmem, którzy negowali autentyczność ludzkiego ciała Jezusa i faktu, że On umarł naprawdę²⁹. Ale jednocześnie mowa o wypłynięciu krwi i wody Chrystusa staje się nośnikiem pneumatologicznych idei Janowych, jako że woda w czwartej Ewangelii symbolizuje Ducha Świętego³⁰.

Ukonstytuowanie nowej rodziny Bożej (J 19,24h-27) znajduje zatem swoje uwieńczenie w wydarzeniu śmierci Jezusa (J 19,28-30). Jego przedostatnie słowo („Pragnę”) łączy się z ostatnim gestem „przekazania Ducha”. W tej „godzinie” (J 19,27) umiłowany uczeń „wziął Matkę do siebie” i wszyscy zgromadzeni u stóp krzyża otrzymali Ducha Świętego jako zasadę i spoiwo (ich) nowej rodziny (Bożej) oraz jako zadatek tego Daru, który w sposób uroczysty zostanie rozlany na całą wspólnotę uczniów w wieczór zmartwychwstania (λάβετε πνεῦμα ἄγιον – J 20,22). I jak w Wieczerniku posłaniu Ducha będzie towarzyszyć „tchnienie” Zmartwychwstałego (ἐνεφύσησεν – J 20,22), tak też na Kalwarii dar Parakleta został udzielony cząstce wspólnoty Kościoła w momencie wydania z siebie ostatniego tchnienia przez umierającego Jezusa (J 19,30).

urth Gospel, New York 2007, s. 469–470: „So «lifting up» and «glorification» are alternative and complementary ways of speaking of the same event”; T.G. BROWN, *Spirit in the Writings of John. Johannine Pneumatology in Social-scientific Perspective*, Journal for the Study of the New Testament. Supplement Series 253, London – New York 2003, s. 99; M.C. DE BOER, *Johannine Story and Johannine Theology: The Death of Jesus as the Exaltation and the Glorification of the Son of Man*, w: G. VAN BELLE (red.), *The Death of Jesus in the Fourth Gospel*, Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium 200, Leuven – Paris – Dudley MA 2007, s. 293–327.

²⁷ Por. R.A. CULPEPPER, *The Gospel and Letters of John*, s. 236: „the new community [at] the cross (...) sustained by «living water» and the Spirit”.

²⁸ Wśród autorów, którzy łączą ze sobą J 19,34 i 1 J 5,6-8, są, na przykład, E.C. HOSKYNs, *The Fourth Gospel*, s. 532 i J. KRĘCIDŁO, *Duch Święty i Jezus*, s. 348 (który nawiązuje do dzieł Chmiela i Mędali).

²⁹ Por. U. SCHNELLE, *Antidoketische Christologie im Johannesevangelium. Eine Untersuchung zur Stellung des vierten Evangeliums in der johanneischen Schule*, Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 144, Göttingen 1987, s. 228–230.

³⁰ Por. J. KRĘCIDŁO, *Duch Święty i Jezus*, s. 347.

Podsumowanie

We wstępie do niniejszego studium zostały zaprezentowane różne opinie na temat „oddania / przekazania ducha / Ducha” przez Jezusa (lub o jego zwykłym „wyzionięciu”). Dość liczni są egzegeci, którzy nie dostrzegają w J 19,30 daru Ducha Świętego, udzielonego uczniom w sposób realny (lecz traktują ten epizod jako gest jedynie symboliczny), ponieważ – według ich opinii – wydarzenie to ma miejsce tylko i wyłącznie w wieczór zmartwychwstania, jak czytamy w J 20,22. Naszym zdaniem – ponieważ posłanie Parakleta nie musi ograniczać się do wydarzenia jednorazowego (por. Dz 2,1-13 i 4,31!) – nie należy „obawiać się” interpretować również J 19,30 jako momentu rzeczywistego udzielenia daru Ducha Świętego świadkom ukrzyżowania. Różnica między J 19,30 a J 20,22 polega na tym, że w J 19,25-30 mamy do czynienia z *załączkiem* uczniów, podczas gdy w J 20,19-23 jest mowa o całej wspólnotcie, zgromadzonej w Wieczerniku, gdzie dar Ducha udzielony jest wierzącym w sposób bardziej „oficjalny / uroczysty”.

Taką wydaje się jawić intencja ewangelisty i tę prawdę komunikuje swym czytelnikom tekst Ewangelii. Zwłaszcza zaś wyrażenie *παρέδωκεν τὸ πνεῦμα*, świadomie utworzone przez św. Jana, objawia i potwierdza zamiar ewangelisty powiedzenia czegoś więcej, niż czytelnik mógłby zwyczajnie oczekiwać podczas lektury opisu śmierci Jezusa. W J 19,30 Jezus wydaje z siebie ostatnie tchnienie, ale jednocześnie przekazuje swoim uczniom Ducha Świętego. Natomiast owo dwukrotne (i dwojaki) udzielenie Parakleta – najpierw w momencie śmierci, a potem w dniu zmartwychwstania – wyraża dodatkowo jedność dzieła zbawczego Jezusa. Definiuje w ten sposób „godzinę” Jezusa precyzując, że składa się na nią zarówno Jego męka i śmierć na krzyżu („wywyższenie”), jak i nieco później chwalebne zmartwychwstanie.

ks. Zbigniew Grochowski